
РОЗДІЛ XII. ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

УДК 340.5+179.5

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.03.3.66>

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРИСЯГИ

Кравчук О.О.,

*доктор юридичних наук, професор,
професор КПІ ім. Ігоря Сікорського,
суддя Вищого антикорупційного суду
ORCID: 0000-0002-7844-2381*

Остащук І.Б.,

*доктор філософських наук, професор,
професор Українського гуманітарного інституту
ORCID: 0000-0002-6115-0884*

Кравчук О.О., Остащук І.Б. Відповідальність за порушення присяги.

У статті здійснено порівняльно-правовий аналіз відповідальності за порушення присяги в Україні та інших країнах. Вказується, що присяга належить водночас до правової та етичної сфер, і нині залишається важливим аксіологічним елементом забезпечення функціонування окремих соціальних і державних інститутів. Зазначається, що незалежно від процедури її складення, присяга зобов'язує особу дотримуватися обіцянки, наведеної у ній; на дійсність присяги не впливає те, що особа, яка склала її, не вірить у Бога або не приймає аксіологічної важливості присяги, адже обов'язок говорити правду чи інший підтверджений присягою обов'язок має насамперед утилітарне значення. Наголошується, що відповідальність за порушення присяги теж залежить не від процедури або ритуалу присяги, а від факту складання присяги, наявності її підписаного тексту (якщо це передбачено), і від факту її дотримання або порушення. Автори вказують, що відповідальність – категорія, яка визначає здатність людини оцінювати свої дії з точки особистого сумління, прийнятої системи моральних принципів, а також усвідомлення правових наслідків власних рішень, що, зокрема, виражається в текстах і невербальних жестах присяг. Визначено, що за порушення присяг у різних країнах може наступати політична, а також дисциплінарна, кримінальна та інша юридична відповідальність. Наводяться приклади щодо дисциплінарної відповідальності судових юристів за порушення присяги. Констатовано, що відповідальність за введення в оману суду чи іншого уповноваженого органу, зокрема неправдиві показання під присягою, настає не за результатами присяги, а як наслідок саме завідомо неправдивих показань. Визначено, що в країнах загального права інститут присяги більш розвинутий, прийняті спеціальні окремі закони про присяги; як правило передбачена кримінальна відповідальність за такий традиційний (історичний) склад правопорушення (злочину) як порушення присяги або кривоприсяга (perjury); водночас у кримінальному законодавстві, як правило, доволі детально описується, в яких конкретно діях полягає кривоприсяга, і під цим терміном, по суті, розуміються декілька різних правопорушень, але не будь-яке порушення будь-якої присяги підпадатиме під відповідні визначення.

Ключові слова: посадова присяга, судова присяга, кривоприсяга, введення в оману суду, неправдиві показання, юридична відповідальність, дисциплінарна відповідальність, кримінальна відповідальність, політична відповідальність.

Kravchuk O.O., Ostashchuk I.B. Liability for violation of the oath.

The article provides a comparative legal analysis of liability for breach of oath in Ukraine and other countries. The oath belongs to the legal and ethical spheres at the same time. Today, the oath remains an important axiological element of ensuring the functioning of certain social and state institutions. Regardless of the procedure for taking it, the oath obliges a person to keep the promise contained therein. The fact that the person who took the oath does not believe in God or does not accept the axiological importance of the oath does not affect the validity of the oath. After all, the obligation to tell the truth or any other duty confirmed by an oath is in fact of utilitarian value. Liability for violation

of the oath also does not depend on the procedure or ritual of the oath. Liability depends on the fact of taking an oath, the presence of its signed text (if applicable), and the fact of its observance or violation. Responsibility is a category that determines a person's ability to evaluate his or her actions from the point of view of personal conscience, the accepted system of moral principles, and awareness of the legal consequences of his or her own decisions. This, in particular, is expressed in the texts and non-verbal gestures of oaths. Political, as well as disciplinary, criminal and other legal liability may be imposed for breach of oaths in different countries. The authors provide examples of disciplinary liability of judicial lawyers for breach of oath. Liability for misleading a court or other authorized body, including false testimony under oath, does not arise as a result of the oath, but as a result of knowingly false testimony. The institution of oath is more developed in common law countries. Special separate statutes on oaths (oath acts) are adopted there. As a rule, criminal liability for such a traditional (historical) offense (crime) as breach of oath or perjury is provided in such countries. At the same time, criminal legislation, as a rule, now describes in some detail what specific acts constitute perjury. In fact, this term refers to several different offenses. Not every violation of any oath will fall within these definitions.

Key words: official oath, judicial oath, perjury, misleading the court, false testimony, legal liability, disciplinary liability, criminal liability, political liability.

Постановка проблеми. Присяга – один із найбільш помітних феноменів у його історичному й сучасному проявах. Присяга має не тільки символічний та інавгураційний виміри (що апелює передусім до сумління, відповідальності людини й усвідомлення обов'язку перед суспільством), але й цілком утилітарне значення: вона спрямована на забезпечення належного функціонування відповідних соціальних інститутів (зокрема, органів влади, посаду в яких обіймає особа, що складає присягу, суду, говорити правду якому обіцяє свідок, тощо). І саме тому що дотримання присяги в певних сферах є для суспільства особливо важливим, воно підпадає під правову охорону. Порушення присяги в певних випадках може тягнути відповідальність. Це може бути політична відповідальність для глави держави, очільника або члена уряду, члена (депутата) парламенту чи органу місцевого самоврядування, дисциплінарна відповідальність для представника професії або посади, що передбачає професійну чи посадову присягу, інша юридична відповідальність (зокрема, найсуворіші кримінальні покарання) за завідомо неправдиві свідчення під присягою.

Стан опрацювання проблематики. Питання відповідальності за порушення присяги торкались у своїх роботах Д. Аббасова, П. Барара, Д. Кухнюк, Г. Макбейн, В. Навроцька, М. Савчин, М. Хавронюк, автори цієї статті та інші правники.

Метою цієї статті є порівняльно-правовий аналіз відповідальності за порушення присяги в Україні та інших країнах.

Виклад основного матеріалу. Щодо політичної відповідальності, то йдеться про рішення, що приймаються політичними органами або шляхом виборів. Михайло Савчин зазначає, що чесність у політичній діяльності означає певну послідовність при вчиненні дій відповідно до постулатів, які проголошуються [1]. Якщо політичний керівник (лідер) певного рівня вважає, що підлеглий порушив присягу, то він може зажадати його відставки. В окремих випадках може йтися про процедуру імпічменту (дострокового припинення повноважень) із політичної посади (законодавство може встановлювати порядок реалізації цих повноважень та необхідні гарантії). Також припускається, що коли обраний посадовець не дотримується присяги (за оцінкою виборців), то на наступних виборах вони його повторно не оберуть. Так, автори Науково-практичного коментаря 2024 р. до Конституції України (за заг. ред. Р.О. Стефанчука й В.О. Петришина) зазначають, що недотримання депутатом загальнонаціонального представницького органу присяги на вірність народу, який його обрав, є підставою для притягнення парламентарія до політичної відповідальності шляхом відмови в підтриманні його кандидатури на наступних парламентських виборах [2].

У 2023–2024 роках напередодні чергових виборів Президента США набула широкої відомості стаття 3 Поправки XIV до Конституції США. Згідно з нею, особа, яка попередньо склала посадову присягу як член Конгресу або як посадова особа Сполучених Штатів, або як член законодавчого органу штату, або як виконавча чи судова посадова особа будь-якого штату щодо підтримки Конституції США, взяла участь у повстанні проти США чи надавала допомогу їх ворогам, – не може бути сенатором чи представником у Конгресі, чи виборцем Президента та Віце-Президента, а також займати будь-яку посаду (цивільну чи військову) США чи будь-якого штату [3]. З посиленням на це положення, на старті передвиборної кампанії на виборах Президента США 2024 р., Верховний суд Штату Колорадо наказав секретарю штату виключити колишнього президента Дональда Трампа як кандидата з первинних виборів республіканців у штаті й ігнорувати будь-які голоси, які виборці Колорадо могли б віддати за нього. Це рішення було переглянуто Верховним Судом США, який установив, що відповідальність за застосування статті 3 Поправки XIV нале-

жить Конгресу, а не окремим штатам. Відповідно, рішення Верховного Суду Штату Колорадо було скасовано [4].

Щодо дисциплінарної відповідальності, то професійні кодекси, правила й законодавство для різних професій передбачають різні санкції і процедури притягнення до відповідальності за дисциплінарні проступки. Оскільки професійні й посадові присяги містять доволі загальні зобов'язання, то майже будь-яке порушення (навіть дрібне) може бути буквально розтлумачене як порушення присяги. Тому майже завжди, коли йдеться про притягнення до дисциплінарної відповідальності в професіях, що передбачають професійні й посадові присяги, мається на увазі, що відповідна особа складала присягу і перебуває під її дією. Фактично ж дисциплінарні правила різних професій, як правило, передбачають конкретні види відповідальності за конкретні види правопорушень, що, безумовно, різняться за тяжкістю та наслідками, котрі оцінюються відповідними дисциплінарними органами, що мають певну дискрецію в застосуванні можливих санкцій. Десь конкретний дисциплінарний проступок може офіційно трактуватися як порушення присяги, а в інших випадках присяга в назві і юридичному складі правопорушення не згадується. При серйозних дисциплінарних проступках (серйозних порушеннях присяги) може йти мова про виключення з професії та/або звільнення з посади, при більш дрібних (які не потягнули тяжких наслідків) та/або вчинених уперше, можуть передбачатися менш суворі заходи (попередження, догани, штрафи).

Однак, часом зустрічаються й випадки, коли порушення присяги є безпосередньою офіційною юридичною підставою для притягнення до відповідальності. Наприклад, порушення суддею присяги до 2016 р. було передбачено Конституцією України як одна із підстав для звільнення судді з посади. Європейський Суд з прав людини в п. 79, 173–174 відомого рішення у справі Олександр Волков проти України, покликаючись на рішення Венеційської комісії, вказав на те, що до 15 травня 2010 року матеріальне право не містило будь-якого опису «порушення присяги»; основа для тлумачення меж зазначеного порушення була взята з тексту присяги судді, що надавав широкі можливості тлумачення такого правопорушення, як «порушення присяги». Конкретизація поняття «порушення присяги» у новому законодавстві також залишає дисциплінарному органу широку свободу розсуду з цього питання. У п. 181, 185 зазначеного рішення Європейський Суд вказав, що необхідні процедурні гарантії, які б могли запобігти свавільному застосуванню відповідного матеріального законодавства, не були запроваджені; національне законодавство не передбачало будь-яких обмежень строків ініціювання та здійснення провадження щодо судді за «порушення присяги»; можна навіть припустити, що будь-яка провина судді, яка мала місце у будь-який момент протягом його професійної кар'єри (а загалом, суддя повинен дотримуватися певних правил поведінки не лише в професійному, але й в особистому житті [5; 6]), за бажанням, могла бути розтлумачена дисциплінарним органом як достатня фактична підстава для обвинувачення у вчиненні такого дисциплінарного правопорушення як «порушення присяги» та призвести до звільнення його з посади. Європейським Судом зроблено висновок про те, що чинне національне законодавство не відповідало вимогам передбачуваності й належного захисту від свавілля [7].

Зазначене рішення Європейського Суду було враховано, і після судової реформи 2016 р. в Конституції України відсутня така підстава для звільнення як порушення суддею присяги. Натомість, передбачена більш конкретна підстава для звільнення: вчинення істотного дисциплінарного проступку, грубе чи систематичне нехтування обов'язками, що є несумісним зі статусом судді або виявило його невідповідність займаній посаді.

Незважаючи на такі зміни на конституційному рівні, закон установлює обов'язок судді дотримуватися присяги. Складення суддею присяги залишається важливим ритуалом наділення особи судовою владою, а сама присяга є або, принаймні, має бути для кожного судді дороговказом у його професійній суддівській діяльності.

Відзначимо, що чинний Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» передбачає можливість накладення на адвоката виключного і найсуворішого дисциплінарного стягнення у вигляді позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю у разі «порушення присяги адвоката України» [8]. Посилаючись, зокрема, й на те, що для суддів такого виду проступку вже не існує, Дмитро Кухнюк слушно пропонує відмовитись від такого складу дисциплінарного проступку як порушення присяги адвоката, що є всеохоплюючою та надто широкою підставою для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності [9]. Щодо прокурорів, то такої підстави дисциплінарної відповідальності як порушення присяги наразі немає, але передбачено: систематичне (два і більше разів протягом одного року) або одноразове грубе порушення правил прокурорської етики (п. 6 ч. 1 ст. 43 Закону України «Про прокуратуру» [10]), що також критикувалось у літературі як занадто узагальнене [11].

Аналогічно чинний Закон України «Про державну службу» в переліку дисциплінарних проступків у ст. 65 передбачає «порушення Присяги державного службовця», сформульоване в той

самий надто загальний спосіб. Згідно зі ст. 66 цього Закону, такий дисциплінарний проступок є підставою для звільнення з посади державної служби [12]. З урахуванням наведених висновків Європейського Суду, це робить фактично безмежними підстави для звільнення державного службовця. Остап Кравчук наголошує на необхідності врахування чинників волі й усвідомлення для встановлення протиправності діяння порушення присяги державного службовця, вказує на те, що формальне встановлення протиправності лише на підставі невідповідності вчинків державного службовця його обов'язкам є поверхневим і формальним [13]. Стосовно відмежування порушення присяги від інших проступків, то вчений вважає, що невиконання або неналежне виконання державним службовцем своїх службових обов'язків варто вважати іншим проступком, а невиконання чи неналежне виконання загальних обов'язків – порушенням присяги [14].

Наявність правил, що передбачають дисциплінарну відповідальність за етичні правопорушення, Дарія Аббасова (на прикладі кримінальних процесуальних відносин) пояснює участю людини в процесуальних відносинах [15]. Значною мірою, це стосується й усіх інших відносин, що виникають у реалізації державної функції правосуддя. Оскільки ж етичні вимоги в деяких випадках мають забезпечуватись певною юридичною відповідальністю, що безумовно тягнутиме за собою наявність оціночних понять, то повною мірою позбутись подібних норм у законодавстві неможливо. Водночас при їх застосуванні мають бути забезпечені гарантії незалежності судового юриста, які убезпечать від застосування оціночних категорій з метою незаконно втрутитись у професійну діяльність, вплинути на конкретні професійні рішення.

Говорячи про кримінальну відповідальність за порушення присяги, зазначимо, що найбільш суворо кримінальне право охороняє відносини щодо показань під присягою: в багатьох країнах завідомо неправдиві показання (коли особа під час надання нею показань знала, що вони неправдиві) вважаються злочином проти правосуддя. Звісно, і склади злочинів, і покарання за них викладаються в кримінальних законах різних країн по-різному [16].

У країнах загального права, зокрема у Великій Британії і США, передбачена кримінальна відповідальність за такий традиційний (історичний) склад правопорушення (злочину) як порушення присяги або кривоприсяга (*perjury*). Британський учений Грехем МакБейн, перебуваючи на позиції скасування більшості присяг і заміни решти на статутні декларації, вважає за необхідне скасувати злочин кривоприсяги і передбачити окрему відповідальність за винесення неправдивого вердикту присяжним, надання неправдивих свідчень, складення фальшивої декларації [17]. Загалом, у кримінальному законодавстві таких країн сьогодні, як правило, доволі детально описується, в яких конкретно діяннях полягає кривоприсяга, і під цим терміном, по суті, розуміються декілька складів злочину, і не будь-яке порушення будь-якої присяги підпадатиме під відповідні визначення. Наприклад, не вважатиметься кривоприсягою (*perjury*) порушення посадової присяги, що є підставою для дисциплінарної відповідальності (про яку йшлося вище).

Загалом, у країнах загального права правовий інститут присяги – більш розвинений. Аксіологічна цінність присяг у відповідних суспільствах очевидно є вищою (адже закони регулюють, як вважається, найбільш важливі для відповідного соціуму соціальні відносини). Тож і покарання, передбачені за завідомо неправдиві показання під присягою, в країнах загального права є дещо суворішими. В цьому аспекті достатньо відомий підхід, згідно з яким за завідомо неправдиві показання під присягою в суді, в результаті яких особу засуджено за тяжкий злочин, в країнах загального права може бути передбачено покарання, аналогічне відповідальності за такий злочин. Так, наприклад, ст. 128 Кримінального кодексу Каліфорнії (США) передбачає покарання у виді смертної кари або довічного ув'язнення для особи, яка шляхом кривоприсяги (лжесвідчення) забезпечує визнання винуваною та страту невинної особи [18].

В Україні чинним Кримінальним кодексом передбачено статтю 384, що містить склади правопорушень з узагальненою назвою «Введення в оману суду або іншого уповноваженого органу». Ця стаття передбачає відповідальність за завідомо неправдиве показання свідка, потерпілого, завідомо неправдивий висновок експерта, спеціаліста, складені для надання або надані органу, що здійснює досудове розслідування, виконавче провадження, суду, Вищій раді правосуддя, тимчасовій слідчій чи спеціальній тимчасовій слідчій комісії Верховної Ради України, подання завідомо недостовірних або підроблених доказів, завідомо неправдивий звіт оцінювача про оцінку майна, а також завідомо неправильний переклад, зроблений перекладачем у таких самих випадках. Ці порушення вважаються кримінальними проступками і не передбачають покарання у вигляді позбавлення волі (максимальне покарання – обмеження волі на строк до двох років). Лише у випадку, коли введення в оману суду було поєднане з обвинуваченням у тяжкому чи особливо тяжкому злочині, або зі штучним створенням доказів обвинувачення чи захисту, а також вчинені з корисливих мотивів, – відповідне порушення вважатиметься нетяжким злочином і передбачає максимальне покарання до 5 років позбавлення волі (з доволі широкою дискрецією суду щодо вибору міри покарання) [19].

Як видно з наведеного, український кримінальний закон передбачає відповідальність, зокрема, і за подання завідомо неправдивих або підроблених доказів. В Україні подання суду інших доказів, окрім показань свідка та висновків експерта, не супроводжується присягою, але відповідальність передбачається та сама, з кваліфікацією за тією ж самою статтею Кримінального кодексу.

У країнах загального права процес доказування в судах дещо інший і передбачає надання значної кількості інших доказів також під присягою. У випадку подання підроблених доказів, кримінальна відповідальність у таких країнах може наставати через застосування відповідного складу злочину кривоприсяги (*perjury*).

Вважається, що притягнення до відповідальності за завідомо неправдиве свідчення – не досить часте. Хоча в країнах загального права, де інститут присяги є більш розвиненим, очевидно, що така відповідальність застосовується частіше [20]. Свідки нерідко можуть забути (або удавати, що вони забули) певні деталі події, щодо якої вони допитуються. Складність доведення того, що свідок не забув відповідних подій, а під присягою відмовляється надати відповідні свідчення, ускладнює притягнення особи за це до відповідальності.

З прийняттям нині чинного Кримінального процесуального кодексу України 2012 р. суду було заборонено ґрунтувати свої висновки на показаннях, якщо він не сприйняв їх безпосередньо. Тобто протоколи допиту свідка слідчим, прокурором, протоколи відібрання пояснень захисником не можна використовувати у доказуванні в суді. На час прийняття кодексу це нововведення вважалося ефективним запобіжником проти примушування до давання показань, зокрема проти себе та близьких родичів (і проти відповідного жорсткого поводження). Але це правило створює водночас і перешкоди для доказування, і для притягнення до відповідальності осіб за завідомо неправдиві показання й відмову від давання показань. Перешкоду для відповідальності створюють і доволі короткі строки давності за ці правопорушення, адже на момент допиту в суді з часу допиту в слідчого вже минули строки давності. І якщо припустити, що особа казала неправду слідчому, а в суді повідомила правду, то за неправдиві показання слідчому її вже не можна буде притягнути до відповідальності.

Цікавою у зв'язку з цим є норма федерального кримінального законодавства США – згідно з § 1623 18 U.S. Code: обвинувачення за цією статтею (неправдиві заяви перед судом чи великим журі) включає випадки, коли обвинувачений під присягою добровільно здійснив дві чи більше заяви перед судом чи великим журі (або призначених для суду чи великого журі), які різняться між собою до такого ступеня, що одна з них є неодмінно неправдивою, і це не потребує визначення, яка саме з них є неправдивою. Обидві заяви при цьому мають бути суттєвими і здійсненими в межах строків давності [21].

Присяга, незалежно від процедури її складення, зобов'язує особу дотримуватися обіцянки, наведеної у ній. На дійсність присяги не впливає те, що особа, яка склала її, не вірить у Бога або не приймає аксіологічної важливості присяги, адже обов'язок говорити правду чи інший підтверджений присягою обов'язок насправді має утилітарне значення. Так само і відповідальність за порушення присяги залежить не від процедури або ритуалу присяги, а від факту складання присяги, наявності її підписаного тексту (якщо це передбачено), і від факту її дотримання або порушення.

В судовому процесі в Україні, окрім приведення до присяги, свідок, потерпілий, експерт, перекладач попереджаються про кримінальну відповідальність за завідомо неправдиві показання, висновок або переклад, а свідок – також і за відмову від давання показань.

Присяги свідка, експерта, перекладача, в сукупності з попередженням про кримінальну відповідальність, символізують те, що конкретні особи відповідають (або, принаймні, повинні відповідати) на запитання або повідомляють суду певні обставини правдиво, здійснюють вірний переклад. На практиці, стверджуючи про правдивість тих чи інших свідчень, зокрема, підкріплюючи ними свої виступи, адвокати й прокурори часто заявляють: «свідок під присягою, будучи попереджений про кримінальну відповідальність, повідомив суду ...»; «...експерт у цій справі, на відміну від спеціаліста, діяв, будучи попередженим про кримінальну відповідальність...»; чи навпаки: «...спеціаліст, залучений слідчим, не був попереджений про кримінальну відповідальність...». Отже, нібито презюмується, що свідок або експерт, під присягою та/або після повідомлення про кримінальну відповідальність говорить або діє більш правдиво й усвідомлено.

Згадане попередження про кримінальну відповідальність, за українським законодавством, є доповненням або заміником відповідної присяги. Проте не всі особи, які допитуються в суді, складають присягу й попереджаються про кримінальну відповідальність. Свідок складає присягу і попереджається про кримінальну відповідальність як за відмову від давання показань, так і за завідомо неправдиві показання. Потерпілий попереджається лише про кримінальну відповідальність за завідомо неправдиві показання, але давати показання – це його право, а не обов'язок, тому про кримінальну відповідальність за відмову від давання показань потерпілий не попереджається.

Обвинувачений, маючи свободу від самовикриття, має право відмовитися давати показання. Такий учасник справи, у разі його згоди давати показання, при допиті в суді не попереджається про кримінальну відповідальність за завідомо неправдиві показання або за відмову від давання показань; присяги він також не складає [22].

Відзначимо, афідевіти і різні заяви й декларації під присягою широко застосовуються в країнах загального права. Звичною формою афідевіту або такої заяви чи декларації може бути попередження про відповідальність за кривоприсяги: перед підписом особа зазначає, що все, наведене в цьому документі, є правдою, і вона підписує цей документ під відповідальністю за кривоприсягу (*under penalty of perjury*). У науковій літературі висловлювалися думки про те, що самого повідомлення про відповідальність за неправдиві показання могло би бути достатнім для забезпечення завдань правосуддя, а приведення до присяги не є потрібним [23].

Питання заміників присяг буде висвітлено авторами в окремій статті. Більш докладно погляд авторів на різні аспекти феномену присяги викладено в монографії [24].

Висновки. Присяга належить водночас до правової та етичної сфер, і нині залишається важливим аксіологічним елементом забезпечення функціонування окремих соціальних і державних інститутів.

Присяга, незалежно від процедури її складення, зобов'язує особу дотримуватися обіцянки, наведеної у ній. На дійсність присяги не впливає те, що особа, яка склала її, не вірить у Бога або не приймає аксіологічної важливості присяги, адже обов'язок говорити правду чи інший підтверджений присягою обов'язок насправді має утилітарне значення. Відповідальність за порушення присяги також залежить не від процедури або ритуалу присяги, а від факту складання присяги, наявності її підписаного тексту (якщо це передбачено), і від факту її дотримання або порушення.

Відповідальність – категорія, яка визначає здатність людини оцінювати свої дії з точки особистого сумління, прийнятої системи моральних принципів, а також усвідомлення правових наслідків власних рішень, що, зокрема, виражається у текстах і невербальних жестах присяг.

За порушення присяг в різних країнах може наступати політична, а також дисциплінарна, кримінальна та інша юридична відповідальність.

Відповідальність за введення в оману суду чи іншого уповноваженого органу, зокрема неправдиві показання під присягою, настає не за результатами присяги, а як наслідок саме завідомо неправдивих показань.

У країнах загального права інститут присяги більш розвинутий, прийняті спеціальні окремі закони про присяги. Як правило, в таких країнах передбачена кримінальна відповідальність за такий традиційний (історичний) склад правопорушення (злочину) як порушення присяги або кривоприсяга (*perjury*). Водночас у кримінальному законодавстві, як правило, нині доволі детально описується, в яких конкретно діяннях полягає кривоприсяга, і під цим терміном, по суті, розуміються декілька різних правопорушень, але не будь-яке порушення будь-якої присяги підпадатиме під відповідні визначення.

З огляду на важливе аксіологічне значення присяг, їх дальше правове, історичне й філософське дослідження є перспективними та актуальними.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Савчин М. Конституція: люди та інституції (SWOT-коментар): монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2024, с. 141.
2. Конституція України. Науково-практичний коментар. За заг. ред. Р.О. Стефанчука й В.О. Петришина; Нац. акад. прав. наук України; Конст. Суд України. Харків: Право, с. 359.
3. Constitution of the United States, 1787. United States Senate. https://www.senate.gov/civics/constitution_item/constitution.htm.
4. Donald J. Trump, petitioner v. Norma Anderson, et al. On writ of certiorari to the Supreme Court of Colorado. The Supreme Court of The United States. Opinion, March 4, 2024. https://www.supremecourt.gov/opinions/23pdf/23-719_19m2.pdf.
5. Коментарі щодо Бангалорських принципів поведінки суддів. Управління ООН з наркотиків та злочинності, 2007. <https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/komentari-bangalorski-9818bfbb11.pdf>.
6. Єгорова В.С. Обов'язки суддів судів загальної юрисдикції. Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право: зб. наук. праць, 2010, Випуск 1, с. 112–117. <http://socio-journal.kpi.kiev.ua/archive/2010/1/19.pdf>.
7. Рішення Європейського Суду з прав людини від 9 січня 2013 року у справі «Олександр Волков проти України», заява № 21722/11. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_947#Text.

8. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 року № 5076-VI. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>.
9. Кухнюк Д.В. Дисциплінарна відповідальність адвоката в Україні: проблеми правового регулювання. Цивілістична процесуальна думка, 2016, № 2, с. 75–79. http://nbuv.gov.ua/UJRN/tsprv_2016_2_18.
10. Закон України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>.
11. Хавронюк М., Крапівін Є., Писаренко Д. Оцінка державної політики у сфері реформування прокуратури України протягом 2014–2023 років, 2023 <https://pravo.org.ua/books/otsinkaderzhavnoyi-polityky-u-sferi-reformuvannya-prokuratury-ukrayiny-protyagom-2014-2023-rokiv>.
12. Закон України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 року № 889-VIII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>.
13. Кравчук О.Л. Протиправність як ознака порушення присяги. Вісник Пенітенціарної асоціації України, 2020, № 2 (12), с. 74–82. <https://visnykpau.com/index.php/journal/article/view/414/316>.
14. Кравчук О.Л. Припинення державної служби за порушення присяги. Дис. канд. юрид. наук.: 12.00.07, Львів, 2021. <https://lpnu.ua/sites/default/files/2021/dissertation/16507/disertaciynarobota-na-zdobuttya-naukovogo-stupenya-kandidata-yuridichnikh-nauk-kravchuka-ol-1.pdf>.
15. Аббасова Д.Л. Правове забезпечення та реалізація етичних норм у кримінальному процесі України. Дис. ... докт. філос., 081 – Право. Харків, 2023, с. 39-40. https://dspace.nlu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/19791/1/Abbasova_dis.pdf.
16. Здоровко С. Порівняльний аналіз кримінально-правових норм України та сучасних держав Європи, Америки, Азії та Австралії про відповідальність за завідомо неправдиве показання. The Journal of V.N. Karazin Kharkiv National University. Series: International Relations. Economics. Country Studies. Tourism, 2013, № 1086, с. 50–57. <https://periodicals.karazin.ua/irtb/article/view/4728>.
17. McBain G. Modernising the Law on Oaths & Affirmations. *International Law Research*; Vol. 9, No. 1; 2020. <https://doi.org/10.5539/ilr.v9n1p1>.
18. Penal Code of California, 1872. California Legislative Information. <https://leginfo.legislature.ca.gov/faces/codesTOCSelected.xhtml?tocCode=PEN&tocTitle=+Penal+Code+-+PEN>.
19. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
20. Барара П. Діяти справедливо. Київ, 2023, с. 73.
21. U.S. Code. Title 18 Chapter 79. Perjury, § 1623 False declarations before grand jury or court. Legal Information Institute. Cornell Law School. <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/18/1623>.
22. Кравчук О. Вільні пояснення під час допиту й відмова давати показання. JustTalk, 13 березня 2023 р. <https://justtalk.com.ua/post/vilni-poyasnennya-pid-chas-dopitu-j-vidmova-davati-pokazannya>.
23. Навроцька В.В. (2014). Допит під присягою та лжесвідчення. Актуальні сучасні проблеми кримінального права та кримінології у світлі реформування Кримінальної юстиції. Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції 23 травня 2014 року, м. Харків. Харківський нац. ун-т внутр. справ; Кримінологічна асоціація України. Том I, с. 304–308. <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/209829da-2865-42a8-8f35-49bce035d66f/content?page=304>.
24. Кравчук О.О., Остащук І.Б. Присяги: Монографія. Одеса: Юридика, 2025, 542 с.